УДК: 37.018.7
DOI 10.33514/ ВК-1694-7711-2022-2(1)-78-83

Өмүрзакова Гүлкайыр
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, аспирант
Омурзакова Гүлкайыр
Кыргызский государственный университет им. И. Арабаева, аспирантка
Omurzakova Gulkayyr
Kyrgyz State University I. Arabaev, postgraduate student

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНДА УЛУТТАР АРАЛЫК МАДАНИЯТКА ТАРБИЯЛООНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОСПИТАНИЯ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ У ШКОЛЬНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ
PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR EDUCATION OF INTERNATIONAL CULTURE IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Аннотация: Тарбиялоо процессинде улуттар аралык баарлашуу маданиятын тарбиялоонун педагогикалык шарттарын аныктоонун зарылдыгы биринчиден тарбиянын бул багытынын жаңы социалдык-экономикалык шарттарга ылайык келген маңызын, мазмунун аныктоо жана тереңирээк түшүнүү үчүн, экинчиден, билим жана тарбия берүүчү мекемелер үчүн илимий жана методикалык сунуштарды иштеп чыгуу, үчүнчүдөн, тарбия ишинин натыйжалуулугун арттыруу менен тыгыз байланышкан.

Аннотация: Необходимость определения педагогических условий культуры межнационального общения в образовательном процессе связано во-первых, необходимостью определить и углубить понимание сущности и содержания этого направления образования в соответствии с новыми социально-экономическими условиями, во-вторых, разработать научно-методические рекомендации для образовательных и воспитательных учреждений, и в-третьих с тесной связью образования, влияюшей на повышение эффективности труда.

Annotation: The need to determine the pedagogical conditions for the culture of interethnic communication in the educational process is connected, firstly, with the need to determine and deepen the understanding of the essence and content of this area of education in accordance with the new socio-economic conditions, and secondly, to develop scientific and methodological recommendations for educational and educational institutions, and thirdly, with the close connection of education, which affects the increase in labor efficiency.

Негизги сөздөр: педагогикалык шарттар, улуттар аралык баарлашуу, маданият, тарбиялоо, педагогикалык процесс, окуучулар, көп маданияттуулук, аң-сезим, ой жүгүртүү, жүрүм-турум, калыптандыруу.

Ключевые слова: педагогические условия, межнациональное общение, культура, воспитание, педагогический процесс, учащиеся, поликультурность, сознание, мышление, поведение, формирование.

Key words: pedagogical conditions, interethnic communication, culture, education, pedagogical process, students, multiculturalism, consciousness, thinking, behavior, formation.

Илимий адабияттарда педагогикалык шарттар боюнча дале болсо ар түрдүү көз караштар бар. Алгач окуучуларынын арасында улуттар аралык мамилелешүү маданиятын тарбиялоо маселесин туура чечүү үчүн "шарт" деген түшүнүтүн маңызын аныктап алалы.

«Шарт» жалпы илимий таандык түшүнүк. Педагогика илимине карата «шартты» инсандын тарбияланышынын, билим алуусунун жана өнүгүшүнүн натыйжаларына таасирин тийгизген себептердин жыйындысы катары мүнөздөсө болот. Бирок, ошондой болсо дагы бул түшүнүк боюнча бирдиктүү аныктама жок. Биз педагогикалык шарт – бул белгилүү натыйжаны алууга багыт-талган, педагогикалык процесстин жүрүшүнө олуттуу таасир тийгизген, жагдайдын, фактордун сырткы берилиши. Педагогикалык шарт (шарт тардын системасы) педагогикалык процесске таасир этүү максатында педагог тарабынан атайын негизделет – деген ойго кошулабыз [9, 12-б.].

Улуттар аралык баарлашуу маданиятын тарбиялоонун педагогикалык шарттарын педагогикалык процессте окуучулардын көп маданияттуу аң-сезимин, ой жүгүртүүсүн жана жүрүм-турумун калыптандырууга көмөктөшүүчү маданий чөйрөнү түзүү, аларды маданияттар аралык өз ара аракеттенүүгө даярдоонун негизи катары улуттук жана дүйнөлүк маданияттар мектебинин педагогикалык процессиндеги оптималдуу өз ара байланышты болжолдойт [5, 44-б.].

Республикабыздын мектептеринин практикасында топтолгон тажрыйба-ларга, теориялык булактарга, изилдөөлөрүбүздүн материалдарына таянуу менен башталгыч класстардын окуучуларынын улуттар аралык мамлилешүү маданиятын тарбиялоодо мааниге ээ болгон төмөндөгү педагогикалык шарттарды аныктап, эксперименттин жүрүшүндө колдонулду.

Биринчи педагогикалык шарт. Башталгыч класстардын мугалимдеринин окуучулардын улуттар аралык мамлилешүү маданиятын тарбиялоонун методологиясы жана теориясы боюнча түшүнүктөрүн тереңдетүү. Азыркы кезде изилдөөлөрдө улуттар аралык маданиятка тарбиялоонун теориялык аспектисин аныктаган бир катар түшүнүктөрүнүн көп кырдуулугу мугалимдердин башталгыч класстын окуучуларынын улуттар аралык маданиятка тарбиялоонун деңгээлин баалоосу үчүн так критерийлердин жоктугун жаратат. Башталгыч класстын окуучуларынын жаш курагына ылайык өнүгүүсүнүн социалдык абалы алардын улуттук маданиятка тарбиялоонун милдеттерин дифференциялоого мүмкүндүк бербейт [1, 141-б.].

Башталгыч класстын окуучулардын ортосунда баарлашуу маданиятын тарбиялоо системасында мугалим изилдөөчү, тарбиялоочу, балдар тобунда баарлашуунун тең укуктуу өнөктөшү жана уюштуруучу катары борбордук орунду ээлейт. Ошондуктан мугалимдин баарлашуу маданиятын өнүктүрүү боюнча программа илимий методикалык жактан негизделген сунуштарды камтууга тийиш.

Мугалимдин жогорку социалдык статусу, уюштуруучулук жана тарбиялык ишмердүүлүгү, анын иш-аракетинин балдардын жана ата-энелер-дин көпчүлүгү тарабынан жактырылышы жоопкерчиликти жүктөйт [4, 34-б.].

Мугалим балдарды ар түрдүү иш-аракеттерде, баарлашуунун кырдаалдарында байкоо жүргүзүүгө, ар биринин жеке өнүгүүсүн обьективдүү баалоого, убагында кемчиликтерин аныктап, оңдоо үчүн уюштуруучулук жана тарбиялык ишмердүүлүгү мүмкүнчүлүктөрдү берет.

Демек, мугалим окуучулардын туулуп-өскөн жерине, көп улуттуу Мекенине болгон сүйүүсүн адамдардын улуттук кадыр-баркын, алардын тилдерин, маданиятын, тарыхый өткөнүн, каада-салттарын урматтоо тарбиялоосу зарыл; .

Мугалим көп улуттуу коомдо мектеп окуучуларынын толук кандуу жашоосун камсыз кылууга чакырылган. Окуучулар менен диалогдук баарлашуунун принциптерин сактаган, коммуникативдик маданиятынын жогорку деңгээлине ээ болгон толеранттуу мугалим гана улуттар аралык мамилелердин маданиятын өнүктүрүүнүн натыйжалуу сапаттуу процессине зарыл шарттарды түзөт. Мындай мугалим балдардын социалдык мамилелерин жана баалуулук багыттарын, алардын этникалык толеранттуулугун сыйлайт жана эске алат [3, 41-б.].

Күнүмдүк тиричиликтин чегинен чыгууга мүмкүндүк берүүчү, кесиптик маанилүү сапаттарды актуалдаштыруучу, билим берүүнүн жаңы технологияларын издөөгө каалоо берген кесипкөйлүк деңгээли анын баалуулукка болгон ишениминин кепилдиги боло алат.

Улуттар аралык маданиятка тарбиялоо методикасы мугалимдин балдардын өзгөчөлүктөрүн, алардын ортосундагы мамилени билүүсүнө негизделет. Бул багыттагы иштерди уюштурууда мугалимдер төмөнкүлөрдү эске алуулары зарыл:

– ар бир окуучунун жекече өзгөчөлүктөрүн,

– үй-бүлөдөгү тарбиянын өзгөчөлүктөрүн, үй-бүлө маданиятын;

– классташы окуучулар тобунун улуттук курамы;

– балдардын ортосундагы мамилелердеги көйгөйлөр, алардын себептери;

– чөйрөнүн, маданияттын этнопедагогикалык жана этнопсихологиялык өзгөчөлүктөрү, алардын окуучулардын улуттар аралык мамилелер маданиятынын өнүгүшүнө таасирин [2, 54-б.].

Кырдаалды талдап, мугалимдер мектеп окуучуларынын улуттар аралык байланыш маданиятын тарбиялоонун натыйжалуу формаларын, мазмунун аныктоону.

Мугалим окуучулардын улуттар аралык маданиятка тарбиялоодо адеп-ахлакка негизделген улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарга таянышы керек. Анын негизинде адамдардын улутуна карабастан гумандуу мамилелерди, ар кандай элдердин маданиятын, каада-салтын, искусствосун, тилин урматтоо сезимин калыптандыруу турат. Бул иш окуу жана класстан тышкаркы иштердин, системасы аркылуу жүргүзүлүшү мүмкүн. Негизги максаты жалпы адамзаттык жана улуттук баалуулуктарды шайкеш келтирүү маанилүү. Бул өз алдынча эне тилди кайра жаратуу, элдин тарыхын, маданиятын изилдөө боюнча программаларды иштеп чыгууну талап кылат

Ар бир мектепте окуучулар арасында улуттар аралык мамилелердин маданиятын тарбиялоо үчүн жакшы шарттарды түзүшү керек. . Окуучулардын улуттар аралык мамилелердин маданияты жөнүндөгү түшүнүктөрүн калыптандыруу боюнча мугалимдин системалуу, максаттуу иш алып баруусу бул сезимдерди тарбиялоого көмөктөшөт, аларды аң-сезимдүү кылат. Мектеп предметтеринин, класстан тышкаркы иштердин тарбиялык маанисин баалабай коюуга болбойт. Класстан тышкаркы иштердин эмоционалдык таасири күчтүү. Кээде балдар курчап турган чындыкка окуган китептеринин каарманынын көзү менен карашат. Ошентип, кенже мектеп окуучуларына тарбиялык таасир көрсөтүүнүн эң маанилүү жана күчтүү каналдарынын бири болгон тарбиялык китеп көбүнчө окуу жайдын, үй-бүлөнүн көз жаздымында калат. Башталгыч класстардын окуучуларынын арасында улуттар аралык мамилелердин маданиятын билгичтик менен тарбиялоо өтө олуттуу маселе

жана мектеп жетекчилеринен, мугалимдерден жана окуучулардын ата-энелеринен өзгөчө көңүл бурууну талап кылат [6, 12-б.].

Экинчи педагогикалык шарт. Ата-энелердин «улутар аралык мамилелешүү маданияты» жөнүндөгү маалыматтарга ээ кылуу жана аларды тарбиялык иштерге тартуу. балдар менен биргелешкен иш-аракеттердин активдүү формаларына тартуу. Кичинекей окуучулардын ортосунда баарлашуу маданиятын тарбиялоо системасында ата-эне борбордук орундардын бирин ээлейт, ошондуктан алардын баарлашуу маданиятын өнүктүрүү боюнча сунуштарды камтууга тийиш, алар уюштуруучунун позицияларын айкалыштырууга тийиш. , изилдөөчү жана балдар тобунда баарлашуунун тең укуктуу өнөктөшү/

Үчүнчү педагогикалык шарт. Класстан тышкаркы тарбиялык иштердин этнопедагогикалык багыттуулугун арттыруу. Мектепте башталгыч класстардан баштап эле улуттар аралык мамилелешүү маданиятын калыптандыруунун маанилүү шарттарынын бири этномаданий билим жана тарбия берүү болуп саналат. Ар бир улут өзүнүн тарыхында тилин, фольклорун, этностук символдорун, каада-салтын, үрп-адаттарын, руханий жана адеп-ахлактык баалуулуктарын, адамдык мыкты сапаттарын калыптандырып келген. Этномаданий билим жана тарбия берүү улуттун маданий баалуулуктарын, ал улуттун өкүлү болгон жана ал чөйрөдө жашаган окуучуга өткөрүп берүүнү комплекстүү процесс, тарбиялоо системасынын ажырагыс бөлүгү катары кароо керек. Мектеп окуучуларынын этно-маданий тарбиясын калыптандырууда каада-салттарды жана үрп-адаттарды колдонуу алардын социалдык, руханий, адеп-ахлактык, акыл-эс жана физикалык өнүгүүсүнө таасир этүүгө мүмкүндүк берет.

Башталгыч класстын окуучуларына этномаданий тарбия берүү төмөнкүлөргө багытталган:

- өз элинин тарыхы жана салттары менен тааныштыруу;
- этномаданий чөйрөнү түзгөн элдердин тарыхы жана салттары менен тааныштыруу;
- Кыргызстанда жашаган элдердин маданиятында, каада-салтында жана тарыхында жалпы, өзгөчө жана өзгөчөлүгүн талдоо жана аныктоо [7, 76-б.].

Төртүнчү педагогикалык шарт. Үйдө, мектепте, класс коллективинде жагымдуу эмоционалдык мейкиндик чөйрөсүн түзүү. өз кезегинде А.С. Макаренко чөйрө балдарды тарбиялай тургандыгын баса белгилеген. Мектеп өсүп келе жаткан жаш муундарга билим жана тарбия берүүнүн мейкиндиги катары тарбиялоонун негизги таянычы болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу ата-энелер , мугалимдер окуучулардын жаш курак жана психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен мамилелешүүнүн демократиялык стилин пайдалануусу зарыл .

Ар бир мектепте окуучулар арасында улуттар аралык маданиятка тарбиялоо үчүн жакшы шарттарды түзүшү керек. Окуучулардын улуттар аралык мамилелердин маданияты жөнүндөгү түшүнүктөрүн калыптандыруу боюнча мугалимдин системалуу, максаттуу иш алып баруусу бул сезимдерди тарбиялоого көмөктөшөт, аларды аң-сезимдүү кылат. Мектеп предметтеринин, класстан тышкаркы иштердин тарбиялык маанисин баалабай коюуга болбойт [8, 64-б.].

Класстан тышкаркы иштердин эмоционалдык таасири күчтүү. Кээде балдар курчап турган чындыкка окуган китептеринин каарманынын көзү менен карашат. Ошентип, кенже мектеп окуучуларына тарбиялык таасир көрсөтүүнүн эң маанилүү жана күчтүү каналдарынын бири болгон тарбиялык китеп көбүнчө окуу жайдын, үй-бүлөнүн көз

жаздымында калат. Башталгыч класстардын окуучуларынын арасында улуттар аралык мамилелердин маданиятын билгичтик менен тарбиялоо өтө олуттуу маселе жана мектеп жетекчилеринен, мугалимдерден жана окуучулардын ата-энелеринен өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

Бешинчи педагогикалык шарт. Класстан тышкаркы иштердин алгылыктуу форма жана методдорун колдонуу. Биз улуттар аралык маданиятка тарбиялоо инсандар аралык мамилелердин негизинде баарлашууда калыптанып, баарлашуу аркылуу көрүнөт. Илимий булактарды теориялык талдоо жүргүзүүнүн негизинде интегративдик инсандык тарбия катары жаш жеткинчектердин улуттар аралык маданиятка тарбиялоонун жолдору белгиленген. Бул башка улуттун өкүлдөрү менен биргелешкен иш-аракеттерге жана баарлашууга, алардын өзгөчөлүктөрүнө сый мамиле жасоого даяр болуу менен көрүнгөн эрежелер жана моралдык нормалар жөнүндө зарыл билимдердин жыйындысы, аларга адекваттуу көндүмдөр.

Жаш жеткинчектердин улуттар аралык мамилелеринин маданиятынын компоненттери болуп төмөнкүлөр саналат: этностор аралык мамилелердин нормаларын жана эрежелерин билүү, аларды түзө билүү; улуттар аралык мамилелердин моралдык нормаларын кабыл алуу; адамдардын башка болуу укугун таануу; конфликтсиз улуттар аралык мамилелердин принциптерин иш жүзүндө орнотуунун зарылдыгы; улутчулдуктун көрүнүштөрүнө туруштук бере билүү.

Алтынчы педагогикалык шарт. Башталгыч класстын окуучуларынын улуттар аралык баарлашуу маданиятын тарбиялоодо алардын психологиялык-педагогикалык өзгөчөлүк-төрүнө ылайык келген ар түрдүү элдер жөнүндө материалдардын мазмунун тандоо саналат. Башталгыч мектепте улуттар аралык баарлашуу маданиятын тарбиялоо боюнча класстан тышкаркы иштерди өткөрүүнүн ар кандай ыкмаларын оптималдуу айкалыштыруу; уюштуруунун ар кандай формаларын колдонуу. Бала кезинен тарта адамды көп улуттуу чөйрө курчап турат, бала бакчада бала теринин, көзүнүн, чачынын түсүндө белгилүү бир айырмачылыктарды көрө баштайт, бирок бала муну кадимки көрүнүш катары кабыл алат, анткени бардык адамдар бири-бирине окшош эмес. Анын жактырган же жактырбаганы теңтушунун терисинин өңү менен аныкталбайт, бала тигил же бул теңтушуна болгон мамилесин өзүнүн адамдык сапаттарына, достошууга, жардам берүүгө, бир нерсе менен бөлүшүүгө жөндөмдүүлүгүнө жараша курат [10, 36-б.].

Дал ушул биринчи таасир анын ар кандай улуттагы адамдар менен кийинки бардык мамилелеринин негизги мүнөзүнө айланат. Тигил же бул коммуникациядагы жаман тажрыйба мектепте, башка билим берүү уюмдарында, жумушта окуганда анын келечектеги жашоосунда кыйынчылыктарга алып келиши мүмкүн. Мугалимдин милдети мындай кырдаалда адамдын башка улуттагы адамдар менен баарлашууда кыйынчылыктарды жеңүүгө жардам берүүсүнө мүмкүн болушунча көбүрөөк көңүл буруу болуп саналат.

Колдонулган адабияттар:

1. Асипова, Н.А. Межкультурные коммуникации и поликультурное образование. – Бишкек, 2015. – 233 с.
2. Ачылова, Р.А. Нация и семья. – Фрунзе: Илим, 1987. – 190 с.
3. Бабанский, Ю.К. Комплексный подход к воспитанию школьников. – М.: Педагогика, 1980. – 80 с.

4. Баграмов, Э.А. Актуальные проблемы развития национальных отношений, интернационального и патриотического воспитания: учебное пособие. – М.: Просвещение, 1988. – 352 с.
5. Базаркулов, М. Интернациональное воспитание в школах Киргизии. // Народное образование. – 1982. – №12. – С. 43-51.
6. Байгазиев, С. Азыркы мектептеги тарбия: максаты, мазмуну, жана технологиясы. – Бишкек: Гүлчынар, 2009.
7. Бекбоев, И.Б. Инсанга багытталган окуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. – Бишкек: Педагогика века. – 2004. – 384 б.
8. Карыпкулов, А.К. Интернациональное воспитание в средней школе в условиях обновления советского общества. – Бишкек: Мектеп, 1991. – 140 с.
9. Кочетова, Е.А. Воспитание культуры межнационального общения у младших школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: – М., 2006. – 20 с.
10. Элебаева, А. Б. Современное состояние межнациональных отношений в Кыргызской Республике: проблемы и перспективы // Вестник Академии управления при Президенте КР. – Бишкек, 2011. – № 14. – С. 35-43.

References:

1. Asipova, N.A. Intercultural communication and multicultural education. – Bishkek, 2015. – 233 p.
2. Achylova, R.A. Nation and family. – Frunze: Ilim, 1987. – 190 p
. 3. Babansky, Yu.K. An integrated approach to the education of schoolchildren. – M.: Pedagogy, 1980. – 80 p
. 4. Bagramov, E.A. Actual problems of the development of national relations, international and patriotic education: textbook. – M.: Enlightenment, 1988. – 352 p
. 5. Bazarkulov, M. International education in schools of Kyrgyzstan. // Public education. - 1982. – No. 12. – pp. 43-51.
6. Baigaziev, S. Azyrky mekteptegi tarbia: maksaty, mazmunu, zhana technologiyasi. – Bishkek: Gulchynar, 2009.
7. Bekboev, I.B. Insanga bagyttalgan okuu technologiyasynin teoriyalyk zhana praktikalyk maseleleri. – Bishkek: Pedagogy of the Century. – 2004. – 384 b.
8. Karypkulov, A.K. International education in secondary school in the conditions of renewal of Soviet society. – Bishkek: Mektep, 1991. – 140 p.
9. Kochetova, E.A. Education of the culture of interethnic communication among younger schoolchildren: abstract. dis. ... Candidate of Pedagogical Sciences: – M., 2006. – 20 p.
10. Elebaeva, A. B. The current state of interethnic relations in the Kyrgyz Republic: problems and prospects // Bulletin of the Academy of Management under the President of the Kyrgyz Republic. – Bishkek, 2011. – No. 14. – pp. 35-43.